O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIM: TENG IMKONIYATLAR VA PORLOQ KELAJAK SARI QADAM

M.Tilakova

Jizzax viloyat PMM “Pedagogika va psixologiya ta’lim texnologiyalari kafedrasi dotsenti

Annotasiya: O‘zbekiston ta’lim tizimida so‘nggi yillarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning eng insonparvar va muhim yo‘nalishlaridan biri — inklyuziv ta’lim tizimini rivojlantirishdir. Inklyuziv ta’lim — bu jismoniy, ruhiy yoki boshqa xususiyatlaridan qat’i nazar, barcha bolalarning oddiy maktablarda birga bilim olishini ta’minlaydigan yondashuvdir.

Kalit so‘z: Inklyuziv sinflarda ulg‘aygan bolalar yoshlikidanoq do‘stlashishni, bir-birini tushunishni va yordam berishni o‘rganadilar

Аннотация: В последние годы в системе образования Узбекистана проводятся коренные реформы. Одним из наиболее гуманных и значимых аспектов этих преобразований является развитие системы инклюзивного образования. Инклюзивное образование — это подход, обеспечивающий совместное обучение всех детей в общеобразовательных школах, независимо от их физических, умственных или иных особенностей.

Ключевая мысль: дети, обучающиеся в инклюзивных классах, с раннего возраста учатся дружить, понимать и помогать друг другу.

Abstract: Radical reforms have been implemented in Uzbekistan’s education system in recent years. One of the most humane and significant aspects of these reforms is the development of an inclusive education system. Inclusive education is an approach that ensures all children—regardless of physical, mental, or other characteristics—learn together in mainstream schools.

Keyword: Children growing up in inclusive classrooms learn from an early age to make friends, understand one another, and help each other.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari va “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun inklyuziv ta’limning huquqiy poydevorini mustahkamlab berdi.

Nima uchun inklyuziv ta’lim muhim?

1. Inson huquqlari va tenglik

Har bir bola sifatli ta’lim olish huquqiga ega. Inklyuziv ta’lim Imkoniyati cheklangan shaxslar (ICHS) uchun alohida, ajratilgan muassasalar (internatlar) o‘rniga ularni jamiyatning to‘laqonli a’zosi sifatida qabul qilishga imkon beradi.

2. Ijtimoiy integratsiya va moslashuv

Inklyuziv sinflarda ulg‘aygan bolalar yoshlikidanoq do‘stlashishni, bir-birini tushunishni va yordam berishni o‘rganadilar. Bu nafaqat alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatga moslashuvini osonlashtiradi, balki sog‘lom bolalarda ham empartiya (hamdardlik) va bag‘rikenglik hissini shakllantiradi.

3. Iqtisodiy va Jamiyat Uchun Foydasi

Inklyuziv ta’lim olgan bolalar kelajakda mustaqil hayot kechirish, kasb-hunar egallash va jamiyat rivojiga o‘z hissasini qo‘shish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ularning jamiyatga qaram bo‘lib qolishining oldini oladi.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan ishlar va vazifalar

Mamlakatimizda inklyuziv ta’limni bosqichma-bosqich joriy etish bo‘yicha quyidagi ustuvor yo‘nalishlar belgilangan:

Yo‘nalish	**Amalga oshirilayotgan ishlar va maqsadlar**

Yo‘nalish	Amalga oshirilayotgan ishlar va maqsadlar
Infratuzilma	Maktab binolarida panduslar, maxsus xonalar va moslashtirilgan sanitariy-gigiyena sharoitlarini yaratish.
Pedagoglar Tayyorgarligi	O‘qituvchilarni alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlashga tayyorlash va maxsus tushuntirish kurslarini tashkil etish.
Metodik Ta’minot	Maxsus darsliklar (masalan, Brayl alifbosidagi adabiyotlar) va korreksion-pedagogik materiallar bilan ta’minlash.
Jamoatchilik Oongi	Jamiyatda nogironlikka bo‘lgan munosabatni o‘zgartirish, stereotiplarni sindirish va qo‘llab-quvvatlash muhitini yaratish.

Inklyuziv ta’lim — bu shunchaki ta’lim tizimidagi yangilik emas, bu **adolatli va bag‘rikeng jamiyat** barpo etishning asosiy kalitidir. O‘zbekistonda barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratish yo‘lida tashlanayotgan har bir qadam mamlakatimizning kelajagi uchun qo‘yilgan mustahkam poydevordir. O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni keng joriy etish yo‘lida so‘nggi yillarda qonunchilik va amaliyotda sezilarli qadamlar tashlangan bo‘lsa-da, tizimni to‘liq va samarali yo‘lga qo‘yishda bir qator tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Quyida mavjud muammolar va ularni hal etish bo‘yicha taklif etiladigan amaliy yechimlar tahlili keltirilgan:

1. Infratuzilma va do‘stona muhit (Inaccessibility)

Mavjud muammo: Maktab va maktabgacha ta’lim muassasalarining aksariyati hali ham **"to‘siqsiz muhit"** talablariga to‘liq javob bermaydi. Panduslarning yo‘qligi yoki ularning noto‘g‘ri qiyalikda qurilgani, moslashtirilgan sanitariya-gigiyena xonalarining yetishmasligi hamda lift va taktil yo‘laklarning yo‘qligi harakatlanishi

cheklangan bolalarning maktabga qatnashini qiyinlashtiradi.

Tahlil va Yechim: Yangi qurilayotgan va reabilitatsiya qilinayotgan barcha ta’lim muassasalarini topshirishda inklyuzivlik auditini majburiy qilish.

Maktab binolarini bosqichma-bosqich xalqaro Universal Design (Umumiy dizayn) standartlariga moslashtirish.

Kadrlar tayyorgarligi va metodik qo‘llab-quvvatlash

Mavjud muammo: Oddiy maktab o‘qituvchilarining aksariyati alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan (ATEB) bolalar bilan ishlash bo‘yicha yetarli bilim va ko‘nikmaga ega emas. Inklyuziv sinflarda yordamchi o‘qituvchilar (tyutorlar) shtatining yetishmasligi ham asosiy pedagogga og‘irlik qiladi.

Tahlil va yechim:

Pedagogika universitetlari va malaka oshirish institutlari o‘quv dasturlariga "Inklyuziv pedagogika" va "Korreksion psixologiya" modullarini majburiy fan sifatida kiritish.

Inklyuziv sinflarga tyutor (yordamchi pedagog) shtat birliklarini ajratish tizimini soddalashtirish va ularning ish haqini rag‘batlantirish.

O‘qituvchilar uchun moslashtirilgan o‘quv dasturlari (Individual Ta’lim Rejalari — ITR) tuzish bo‘yicha amaliy yo‘riqnomalar va metodik qo‘llanmalarni ko‘paytirish.

3. Jamiyatdagi stigma va stereotiplar

Mavjud muammo: jamiyatda, ba’zi ota-onalar va hatto pedagoglar orasida inklyuziv ta’limga nisbatan noto‘g‘ri tushunchalar mavjud. sog‘lom bolalarning ota-onalari ateb bolalar ta’lim sifatiga ta’sir qiladi degan xavotirga tushsa, ateb bolalarning ota-onalari esa farzandining kamsitilishidan (bulling) qo‘rqishadi.

Tahlil va yechim: keng jamoatchilik va ota-onalar o‘rtasida bag‘rikenglik (tolerantlik) va tenglik g‘oyalarini targ‘ib qiluvchi ijtimoiy loyihalar, treninglar hamda

media-kampaniyalarni muntazam o‘tkazish. Maktablarda psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatini kuchaytirish va bullingga qarshi aniq mexanizmlarni joriy etish.

4. Tibbiy-psixologik-pedagogik komissiyalar (tppk) va diagnostika

mavjud muammo: bolalarning ta’lim ehtiyojlarini aniqlovchi va ularga tashxis qo‘yuvchi tppk faoliyatida hali ham eskirgan, tibbiy modelga asoslangan yondashuvlar ustunlik qilmoqda. bu esa bolaga "inklyuziv ta’lim ololmaydi" degan yorliq (stigma) yopishtirilishiga olib kelishi mumkin.

tahlil va yechim: tppk ish mexanizmini tibbiy modeldan ijtimoiy va funksional modelga o‘tkazish (bolaning imkoniyatsizligiga emas, uning ehtiyoji va salohiyatiga e’tibor qaratish).

erta diagnostika va aralashuv (early intervention) tizimini rivojlantirish orqali bolani maktabgacha yoshidanoq inklyuziyaga tayyorlash. O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli joriy etish — faqatgina Xalq ta’limi vazirligining emas, balki Sog‘liqni saqlash, Iqtisodiyot hamda Ijtimoiy himoya milliy agentligining integratsiyalashgan hamkorligini talab etadi. Infratuzilmani yaxshilash bilan bir vaqtda o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish va jamiyat dunyoqarashini o‘zgartirish ushbu islohotlarning tamal toshi hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. G‘aziyev, E. G‘., & Mamedov, K. K. (2020). Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar psixologiyasi va korreksion pedagogika. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. (Mo‘minova, L. R., & Mirzayeva, D. A. (2021). Inklyuziv ta’lim: nazariya va amaliyot. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2021). Inklyuziv ta’limni tashkil etish bo‘yicha metodik qo‘llanma. Toshkent: MMTVs.
4. YUNISEF (UNICEF Uzbekistan). (2022). O‘zbekistonda inklyuziv ta’limni

rivojlantirish: mavjud holat va istiqbollar (Tahliliy ma’ruza). Toshkent: UNICEF.

5. Aynazarova, S. J. (2023). Inklyuziv ta’lim sharoitida alohida ehtiyojli o‘quvchilarning ijtimoiy adaptatsiyasi. Pedagogika va psixologiyada innovatsiyalar, (3), 45–52.